

EL COMPENDIUM CONSTITVACIONVM GENERALIVM CATHALONIE DE NARCÍS DE SANT DIONÍS

DANIEL ÁLVAREZ GÓMEZ
danielalvarezgomez1@gmail.com

Aquest treball doctoral se centra en l'edició crítica dels tres manuscrits en què es conserva un opuscle llatí de la baixa Edat Mitjana, el sumari o compendi de les lleis generals catalanes aprovades a Corts (*Compendium Constitucionum Generalium*), escrit vers el 1422-1432 per l'eclesiàstic i jurista Narcís de Sant Dionís (finals del XIV-1458/1459). L'obra s'emmirallava en la recent Compilació d'Usatges, Constitucions i Capítols de Cort (1413-1422/1428), en la qual també havia participat un Narcís de Sant Dionís, segurament identificable amb l'autor del *Compendium*.

Modernament, només un dels mss. s'havia publicat abans (Valls i Taberner- Pujol i Tubau 1927).

La tesi es divideix en tres parts, val a dir: 1) un estudi introductori; 2) l'edició crítica del text llatí i la transcripció de la versió catalana; i, per últim, 3) dos apèndixs que complementen les seccions anteriors, el primer compost per documentació inèdita d'arxiu i el segon per taules que identifiquin la legislació compendiada a l'opuscle.

L'estudi introductori (1) presenta dos objectius clarament definits. Per una banda, calia esclarir la biografia del jurista, fins el moment de genealogia desconeguda i disgregat en diversos clergues homònims del segle XV que exerciren l'auditoria de comptes de la Diputació, participaren a Corts o bé ostentaren diferents dignitats (ardiaconats de Ribagorça, Besalú; canongies de Lleida, Girona, Barcelona). S'intenta, doncs, aportar més llum sobre la família gironina dels Sant Dionís al segle XIV, probables ancestres del jurista, tot recollint documentació sobre el metge episcopal Guerau de Sant Dionís (mort el 1349); el seu fill, el jutge de Pere III, Narcís de Sant Dionís, que morí, segons es creu, abans del 1387; i els fills d'aquest darrer, Dalmau i Bernat. S'ha volgut provar que el Narcís de Sant Dionís del XIV era també el pare del jurista homònim, autor del *Compendium*. Les proves apareixen fermes i convincents però, científicament, insuficients i indirectes. Entre d'altres, és possible destacar que el Narcís de Sant Dionís del XV tingué un germà anomenat Dalmau de Sant Dionís, que podria identificar-se amb el fill del jutge de Pere III.

Sortosament, la figura del Narcís de Sant Dionís escriptor de l'obra objecte de la tesi sí ha pogut definir-se. Es transcriuen o se citen un bon grapat de documents que descriuen la seva carrera des dels seus temps com a cubiculari del Papa Luna. Passà successivament pels mencionats ardiaconats i ostentà paral·lelament les diverses canongies ja dites. Fou oïdor de comptes en dues ocasions (1416-1419 i 1440-1443), formà amb Francesc Basset la segona comissió per a ultimar la Compilació, després de Callís i Bonanat Pere. Més tard fou

expel·lit per Felip de Malla de la Diputació del trienni de 1425-1428 i es veié involucrat o tramà un atemptat contra el cèlebre canonista Joan de Palomar (1426), que l'havia substituït. El seu nebot, el cavaller Narcís de Sant Dionís (fill de Dalmau), i els seus besnebots Pere, Bernat i Dalmau Gabriel, defensaren la causa reialista al costat del bisbe Margarit durant el setge de la Força Vella de Girona (1462). Dalmau Gabriel de Sant Dionís regí el bisbat de Siracusa fins a la seva mort (1469-1511).

La segona part de l'estudi se centra en el mateix *Compendium*. No s'ha volgut descurar la complicada interpretació històrica de les Corts de 1412-1413, fita del pactisme, i la tradició manuscrita dels quatre volums de la Compilació que foren prescrits per la Constitució *Per tal que les leys*, destinats a l'Arxiu Reial (dos) i a l'arxiu de la Diputació (dues còpies); així com la possible fallida del projecte perquè només es conserven tres còdexs que s'hi poden identificar. Es posa l'accent sobre el fet que la *Carta del Poder* dels Diputats, legislació no general i exclusiva de la Diputació aprovada a les mateixes Corts (el futur *Llibre dels Quatre Senyals*), probablement ordenava a la Diputació pagar-se simplement les dues còpies que guardaria al propi arxiu. Els albarans de la Diputació transcrits al primer apèndix mostren una activitat que es perllonga fins el 1428 i que sembla que es refereix només a dos còdexs de la Compilació. L'incompliment de la Constitució *Per tal que les leys*, per hipotètiques desavinences entre la Diputació i la Corona, podria explicar les llacunes a la tradició manuscrita. A propòsit d'aquesta conclusió, s'indica en efecte un error en la història arxivística d'un dels còdexs conservats, que se suposava que s'havia guardat des de bon començament a l'arxiu de la Diputació, però que probablement fou manipulat abans per Pere Miquel Carbonell i estotjat a l'Arxiu Reial fins el tombant del segle XV-XVI.

Malgrat els esforços, però, hom percep que aquests darrers capítols romanen en un estadi incòmode, excessivament conjectural.

Tot seguit es penetra en la natura de l'opuscle, que sembla haver-se escrit perquè els juristes poguessin prescindir de la Compilació. Aquesta darrera estava ordenada d'acord amb les rúbriques dels deu primers llibres del Codi de Justinià. El *Compendium* també: Sant Dionís, al seu pròleg, és ambigu respecte de la iniciativa de l'aplicació de l'ordre justinianeu i alguns estudiosos interpreten que el jurista n'havia estat l'artífex també per a la Compilació. De tota manera, cal tenir present que, textualment, ja la Constitució *Per tal que les leys* al·ludia a la dita ordenació. L'originalitat de Sant Dionís rau, però, en haver sortejat les dificultats tècniques que entorpien la Compilació, que es veia obligada a copiar literalment la legislació i no podia ampliar-se, a causa del dit ordre, sinó que devia reescriure's. Sant Dionís abasta molta més legislació i la cita d'un mode àgil, mitjançant resums i la menció, al final de cada paràgraf, de les lleis referides. El resultat és elegant i eficient. Mieres, a qui no agradava la Compilació, utilitzà el *Compendium* amb assiduïtat.

Quant a la segona part (2), l'edició fa la recensió de tres mss. (E, Escorial; C, Colombina; i U, Seu d'Urgell, el que fou publicat l'any 1927), tot resolent que l'stemma presenta dues branques, E i C, que provenen d'un subarquetip comú, i U que prové d'un altre. La natura amalgamada de l'opuscle (retalls de lleis, al text de les quals els juristes lectors o copistes podien accedir) desfigura la filiació. S'escull el ms. E com a *codex optimus*, sense descurar els possibles encerts dels altres, i es presenten dos aparats, un de variants significatives i un altre d'ortogràfiques. Els criteris d'edició ortotipogràfics i ortogràfics han rebut crítiques, sens dubte perquè l'elecció de la tesi és una solució de compromís amb la Diplomàtica i la Història del Dret medieval (conservadores: *ci* per *ti*, *e* per *ae*, etc.), no del tot entesa des de la Filologia Clàssica.

L'edició del text llatí i la transcripció de la versió catalana (d'un dels manuscrits que la conserven, conegut còdex de l'Arxiu de la Corona d'Aragó) s'encaren pàgina a pàgina. S'ha introduït una numeració de llibres, rúbriques i paràgrafs que ajudi a localitzar paràgrafs i s'ha incorporat un tercer aparat que reconegui per any i número cada llei resumida per Sant Dionís. D'aquesta manera, a la darrera part de la tesi (3), el segon apèndix pot recollir sinòpticament les rúbriques de la Compilació i del *Compendium* llatí i català (taula 1), una llista de les Corts mencionades per l'opuscle (taula 2), rúbriques i lleis citades al *Compendium* i a la Compilació (taula 3) i la ubicació a l'opuscle de cadascuna de les lleis registrades, llistades cronològicament per rei i Corts (taula 4).

Resulta evident, en conclusió, que el propòsit del treball és ressituar una figura notable de la història catalana del xv i rehabilitar una peça de la literatura jurídica que fins ara s'ha utilitzat de mode més aviat marginal.